

ESSENTIALISOITU MONINAISUUS SUOMALAISSA HYVINVOINTIVALTIOSSA – NEPSY IDENTITEETTI- JA PALVELUKATEGORIANA

Juho Honkasilta: KT, dosentti, yliopistonlehtori, Helsingin yliopisto

Hillevi Vyyryläinen: KM, väitöskirjatutkija, Helsingin yliopisto

Anna-Leena Riitaola: KT, dosentti, yliopistonlehtori, Helsingin yliopisto

*juba.honkasilta@helsinki.fi; hillevi.vyyrylainen@helsinki.fi;
anna-leena.riitaola@helsinki.fi*

Janus vol. 33 (3) 2025, 275–291

Tiivistelmä

Neuropsykiatriaan viittaava lyhenne nepsy on popularisoitunut ja normalisoitunut osaksi median, julkispalveluiden ja arjen kielenkäyttöä ja käytäntöjä. Tässä teoreettisissa artikkeleissa lähestymme nepsyä diskursiivisena kategorisoinnissa ja merkityksenannon tekona. Tarkastelemme nepsy-kategoriaa kriittisesti identiteetti- ja palvelukategoriana sekä hallinnan tekniikkana. Inklusiivisista pyrkimyksistään huolimatta nepsy-kategorisointi toiseuttaa ja mahdollistaa moninaisuuden tuotteistamisen. Identiteetikategoriana se pyrkii normaaliuden rajojen laventamiseen ja moninaisuuden arvostamiseen, mutta tavoite vesitty, koska sen saavuttamiseksi valjastetaan toisilleen vastakkaiset neuropsykiatrian ja neuromonimuotoisuusliikkeen diskurssit. Palvelukategoriana nepsy pyrkii palveluiden yhdenvertaisuuden ja käytettävyyden sekä sosiaalisen osallisuuden takaamiseen, mutta ylläpitää samalla uusliberalistiseen palvelujärjestelmään sisään kirjoitettua käsitystä ”normaaliudesta”. Artikkelin lopuksi pohdimme nepsy-kategoriaan kytkeytyvien essentialististen selitysmallien suhdetta hyvinvointivaltioon.

JOHDANTO

Neuropsykiatriaan viittaava lyhenne ”nepsy” on popularisoitunut ja normalisoitunut osaksi median, julkispalveluiden ja arjen kielenkäyttöä sekä käytäntöjä. Yksilöitä piirteineen, arjen haasteineen ja tuen tarpeineen määritellään varsin ongelmattomasti neuropsykiatrisiksi nepsy-etuliitettä käyttäen (esim. nepsy-lapsi, -piirteet, -oireet). Kunnat ja hyvinvointialueet tarjoavat erityisesti lapsille ja nuorille sekä heidän huoltajilleen tuen palveluita nepsy-valmennuksen, -kioskien, -nurkkien, -lainaamoiden ja -puhelimien sekä nepsy-aiheisten verkkosivujen kautta. Useilla hyvinvointialueilla toimii moniammatillisia nepsy-tiimejä, joissa työskentelee muun muassa lää-

käreitä, sosiaalityöntekijöitä, psykologeja ja toimintaterapeutteja. Erityisesti kasvatus- ja sosiaalialojen työpaikkailmoituksissa odotetaan työntekijöiltä enenevässä määrin niin sanottua nepsy-osaamista; vuoden 2024 lopulla tekemämme haku hakusanalla nepsy tuotti kymmeniä osumia avoimia työpaikkoja listaavissa palveluissa. Nepsy esiintyy myös ammatillisissa nimikkeissä: hyvinvointialueilla ja kunnissa toimii esimerkiksi nepsy-koordinaattoreita, -valmentajia ja -tsemppareita. Nepsy-kategorian ympärille on syntynyt myös runsaasti liiketoimintaa, kuten nepsy-aiheista kirjallisuutta sekä yksityisten yritysten tarjoamaa nepsy-koulutusta ja -valmennusta. Nepsy-terminologia on levinnyt vähitellen myös akateemiselle kentälle, jossa huomio on toistaiseksi

Janus

VERTAISARVIOITU
KOLLEKTIIVISIA
PEER-REVIEWED
www.janus.fi/janus

ollut lähinnä nepsy-kategorian ympärille tuotettavan palvelujärjestelmän tutkimusperustaisessa kehittämisessä (esim. Lämsä ym. 2024; NEPSOS-hanke 2024).

Nepsy-kategoria ulottuu myös politiikkaan. Petteri Orpon hallituksen hallitusohjelmassa mainitaan, että ”hallitus kiinnittää erityistä huomiota neuropsykiatrisesti oireilevien (nepsy) lasten palveluihin ja heidän perheittensä tukeen sekä nopeaan diagnosointiin ja avun piiriin pääsyyn” (Valtioneuvosto 2023, 36). Lisäksi eduskunnassa on toiminut vuodesta 2022 lähtien nepsy-verkosto, joka on kesäkuussa 2024 tehnyt aloitteen neurokirjon toimenpideohjelman laatimisesta hyvinvointialueille (Holopainen & Strandman 2024).

Voimakkaasta yleistymisestä huolimatta nepsy on käsitteenä epämääräinen. Sillä kuvataan institutionaalisessa ja sosiaalisessa vuorovaikutuksessa havaittuja ja koettuja arjen haasteita, joiden ajatellaan osin liittyvän yksilön neurologisiin ominaisuuksiin. Nepsyä käytetään satteenvarjokäsitteenä erilaisille diagnostisille kategorioille neuropsykiatrisen diagnoosiluokittelun sisällä mutta myös ulkopuolella (esim. oppimisvaikeudet). Nepsy-aiheisten verkkosivujen perusteella nepsy liitetään neuropsykiatrisista diagnoosikategorioista ensisijaisesti autisismikirjoon, aktiivisuuden ja tarkkaavuuden häiriöön (ADHD) ja Touretten oireyhtymään.

Tässä teoreettisessa artikkelissa tarkastelemme nepsyä diskursiivisena kategorisoimisen ja merkityksenannon tekona sekä hallinnan tekniikkana, jolla identiteeteistä ja palveluista neuvotellaan uusliberalisoituneessa ja

moninaistuvassa hyvinvointivaltiossa. Keskitymme erityisesti sosiaali-, terveys- ja sivistyspalveluiden kontekstiin. Tehtävänämmä on 1) tehdä näkyväksi nepsy-kategorian ja sen ympärille tuotettujen käytäntöjen poliittisuus ja 2) hahmottaa näiden suhdetta moninaisuuteen ja hyvinvointivaltioon. Vaikka nepsy-kategoria on popularisoitunut ja normalisoitunut osaksi institutionaalisia käytäntöjä ja sosiaalista vuorovaikutusta, emme ole toistaiseksi löytäneet tutkimusta, joka pyrkisi tekemään tätä ilmiötä ymmärrettäväksi. Luomme tällä artikkelilla pohjaa tulevalle kriittiselle yhteiskunnalliselle ja akateemiselle keskustelulle sekä tutkimukselle nepsy-kategoriasta ja sen ympärille tuotetuista käytännöistä ilmiönä.

Ymmärrämme nepsy-kategorisoinnin neurologiaan ja -psykiatriaan kiinnittyvine selitysmalleineen Foucault’n (1998; 1982) *tiedon/vallan* käsitettä mukaillen diskursiivisena tekona, joka määrittää yksilöitä ja heidän ominaisuuksiaan, tuottaa ”meitä” ja ”heitä” (eli toisia) koskevia oletuksia sekä kategorisoi erityisesti ”heitä” tietynlaisiin ryhmiin näiden oletusten perusteella muun muassa palveluiden luomisen perustaksi. Diskurssit ohjaavat ymmärrystämme sosiaalisesta maailmasta. Ne sisältävät väistämättä vallankäyttöä ja ovat siten keino hallita sosiaalista todellisuutta (Foucault 1998). Nepsy diskursiivisena kategoriana tuottaa ymmärrystä siitä, mikä on toivottavaa ja ”normaalia” sekä kuinka suhtautua ja reagoida siitä poikkeamiseen sosiaalisessa ja institutionaalisessa vuorovaikutuksessa.

Väitämme, että nepsy on kategoriana vallitsevan aikakauden tuotos, jossa se

asettuu osaksi uusliberaalia poliittista ja taloudellista hallintaa. Tällä aikakaudella korostuu *ableistinen* eli normatiivisiin kykyoletuksiin ja -ihanteisiin perustuva (ks. Campbell 2019) uusliberaali ideaali yksilöistä, jotka kantavat pääasiallisesti vastuunsa omasta psykologisesta, sosiaalisesta ja taloudellisesta hyvinvoinnistaan. Tästä ideaalista poikkeavat määrittyvät haavoittuviksi ja siten niin itsetarkastelun kuin erilaisten sopeuttavien tukitoimien kohteiksi (Brunila ym. 2019; Nehring ym. 2024; Saari ym. 2024). Neuropsykiatria, -psykologia ja -tieteet *tietona* (Rose & Abi-Rached 2013; Whitehead ym. 2017) sekä nepsy tähän neuroperäiseen *tietoon* kiinnittyvänä kategoriana tarjoavat välineitä, joilla uusliberaaliin ideaaliin sopimattomuutta erilaisuutta ja moninaisuutta voidaan hallita (ks. Goodley 2017).

Nepsy-kategorian kriittinen tarkastelu ei tarkoita, että siihen liitetyt keholliset, psyykkiset ja sosiaaliset kokemukset sekä arjen haasteet eivät olisi todellisia tai että niihin ei tulisi reagoida koetun tarpeen mukaisin tuen keinoin. Olemme tietoisia siitä, että kuten neuropsykiatrian diagnosoikategorioilla (ks. esim. Brinkmann 2014; Honkasilta & Koutsoklenis 2022), myös nepsy-kategorialla voi olla arjen kokemusten selittämisen ja identiteettien rakentumisen kannalta voimaannuttava funktio. Ihmisten ja heidän ominaisuuksiensa kategorisoiminen ja toiminnan sekä kokemusten merkityksellistäminen neuropsykiatriseen *tietoon* kiinnittyvän nepsy-kategorian kautta ei kuitenkaan ole objektiivinen ja neutraali asiantilan kuvaus. Se on moraalinen ja poliittinen, päämäärätietoinen teko (Bowker & Star 1999; Jokinen ym. 2019).

Seuraavissa luvuissa tarkastelemme nepsy-kategorisointia moninaisuutta koskevana hallintana, jota tapahtuu erilaisuutta ja kyvykkyyttä koskevissa merkityksenannoissa ja käytännöissä. Sovellamme aluksi tieteenfilosofi Ian Hackingin teorioita ihmisiä määrittävien tieteellisten luokittelujen onto-epistemologisesta luonteesta tehdäksemme näkyväksi, etteivät neurologiset oletukset, joihin nepsy-kategoria kiinnittyä, ole sellaisinaan neutraaleja eivätkä objektiivisia, vaan ihmisten välisissä sosiokulttuurisissa sopimuksissa rakentuvia. Luomme näin pohjan nepsy-kategorian normalisoitumisen tarkastelulle hallintana, jota tapahtuu identiteetti- ja palvelukategorioiden muodoissa. Tämän jälkeen siirrymme tarkastelemaan nepsyä *identiteettikategoriana*. Osoitamme nepsy-identiteettikategorialla olevan ristiriitainen suhde moninaisuuteen. Se valjastaa toisilleen vastakkaiset neuropsykiatrian ja neuromonimuotoisuuden diskurssit. Näistä ensimmäinen ylläpitää ableistista normaaliuden ideaalia, jälkimmäinen taas edustaa inklusiivista pyrkimystä tämän ideaalin purkamiseksi (esim. Dwyer 2022). Argumentoimme, että nepsy on toiseutta tuottava ja ableismia ylläpitävä identiteettikategoria.

Sitten tarkastelemme nepsyä institutionaalisena *palvelukategoriana*. Pohjoismaisen universalismille rakentuvan hyvinvointivaltion lähtökohtana on ollut samojen palveluiden tarjoaminen kaikille (Anttonen & Sipilä 2000). Palvelut eivät kuitenkaan välttämättä ole inklusiivisia (Buchert 2015; Heino ym. 2023; Buchert ym. 2023), koska taustalla on kapea kuva siitä, että palvelunkäyttäjät ja heidän palveluntarpeensa ovat yhdenmukaisia (Keskinen

ym. 2019). Instituutiot ovatkin pyrkineet perustamaan uusia palvelukategorioita aiempien rinnalle vastatakseen palvelunkäyttäjien muuttuviin tarpeisiin (Lipsky 1980; Buchert 2015). Jäsenämme tätä hyvinvointivaltion ja yksilön välistä suhdetta uusliberalistisena prosessina, jossa yksilöitä ajatellaan palveluiden ylläpitäjinä ja kuluttajina (Julkunen 2006). Tämä prosessi mahdollistaa erilaisuuden ja moninaisuuden tuotteistamisen nepsy-kategoriaksi palveluiden tuottajien ja kuluttajien tarpeisiin. Lopuksi pohdimme nepsy-kategorisoinnin suhdetta uusliberalistiseen hyvinvointivaltioon. Vaikka tunnistamme nepsy-kategorisoinnilla olevan inklusiota edistävä pyrkimys moninaisuuden arvostamiseksi ja hyvinvointivaltion palveluiden tarjoamiseksi, näemme sen myötä normalisoituvat essentialistiset selitysmallit myös toiseuttavana ja erilaisuutta tuotteistavana hallinnan keinona.

NEPSY ESSENTIALISTISENA KATEGORIANA

Ian Hacking (2006) on kuvannut, kuinka ihmistieteet *tuottavat* tutkimuskohteidensa kautta ihmisryhmiä, joita ei aikaisemmin ollut. Tilastoanalyysit sekä pyrkimykset selvittää käyttäytymisen ja toimintakyvyn taustalla piileviä geneettisiä ja biologisia syytekijöitä ovat esimerkkejä tieteellisen ”tunnistamisen” tekniikoista, jotka tuottavat uusia erilaisuutta edustavia sosiaalisia kategorioita tiettyine ominaispiirteineen. Tällaiset kategoriat ovat voimakkaita luokittelun tekniikoita ja vallan välineitä (Bowker & Star 1999). Ne ohjaavat käsitystä normaaliudesta, sosiaalista vuorovaikutusta sekä institutionaalisia käytäntöjä.

Ihmisten sekä heidän käyttäytymisensä ja toimintakykynsä nimeäminen ja selittäminen nepsy-terminologian kautta perustuu oletukseen psyykkisten toimintojen, toimintakyvyn ja sosiaalisen toiminnan sekä näissä koettujen haasteiden palautumisesta neurologiaan. Nepsy-termin kanssa käytetään samoissa yhteyksissä synonyymien kaltaisina ilmauksina ainakin termejä neuropsykiatriset erityispiirteet, oireet tai vaikeudet sekä neurokirjo, -epätyypillisuus, -moninaisuus, ja -vähemmistö. Näistä termeistä neuropsykiatriaan yksiselitteisesti viittaavat kiinnittyvät neuropsykiatrian diskurssiin, kun taas termit, joissa on neuroetuliite, kiinnittyvät neuromonimuotoisuuden diskurssiin. Nämä diskurssit ovat poliittisia – ”meitä” ja ”toisia” koskevia päämäärätietoisia rajantekeja – ja toisilleen vastakkaiset.

Länsimainen psykiatria siirtyi psykodynaamisesta nykyiseen biolääketieteellisen paradigmaan 1980-luvulla (Davies 2013; Pohtola 2025). Moderni psykiatria sitoutui hypoteesiin siitä, että diagnosikategoriakohtaisilla arjen haasteilla oirekuvauksineen on kehityksellinen biologinen ja neurologinen tausta. Paradigmamuutos ei ollut looginen jatkumo kumuloituneelle tieteelliselle tiedolle, vaan poliittinen konsensuspäättös. Psykiatrian uskottavuus tieteenalana tarvitsi vahvistusta, ja lääketieteeseen sekä farmakologiaan kiinnittyminen tarjosivat siihen mahdollisuuden (Davies 2013; Braslow & Marder 2019; Pohtola 2025).

Neuromonimuotoisuuden käsite puolestaan muodostui kollektiivisesti pääsääntöisesti autistisiksi itsensä identifioivien aktivistien ja tutkijoiden internetyhteisöissä 1990-luvun alussa

(Botha ym. 2024). Käsite viittaa ihmisten välisten neurologisten erojen normaaliin vaihteluun. Se kytkeytyy pohjoisamerikkalaiseen identiteetti-poliittiseen neuromonimuotoisuusliikkeeseen, joka nousi politisoimaan käsityksiä normaalista ja vastustamaan psykiatrian luokitteluja ja käytäntöjä. Liike otti vaikutteita 1960–1970-luvuilla nousseen vammaisaktivismiin ja siitä syntyneen yhteiskuntatieteellisen vammaistutkimuksen kritiikistä ableistisia yhteiskunnallisia ja sosiaalisia rakenteita ja käytäntöjä kohtaan (Runswick–Cole 2014). Neuromonimuotoisuuden nähtiin muodostavan poliittisen ryhmästatuksen esimerkiksi luokkaerojen, sukupuolen, seksuaalisen identiteetin, rodun tai etnisen taustan tavoin; neuromonimuotoiset ihmiset tuli tunnustaa vähemmistöryhmäksi vammaisten ihmisten tapaan (Ortega 2009; Runswick–Cole 2014; Dwyer 2022). Neuromonimuotoisuusliike vaatii tunnustusta neurologiselle monimuotoisuudelle ja arvostusta neuroerilaisuudelle, sekä neuromoninaisten ihmisten perusoikeuksien toteutumista (esim. itsemääräämisoikeus) ja syrjinnän vastaisia toimia (emt.).

Niin neuropsykiatrian kuin neuromonimuotoisuuden diskurssit tuottavat neurologista tulkintakehystä, mutta oletukset neurologisesta luonteesta ovat vastakkaiset: neuropsykiatria tuottaa oletuksen kehityksellisesti neurologisesta poikkeamasta, neuromonimuotoisuus taas ihmisten välisten neurologisten erojen normaalista vaihtelusta. Neuropsykiatrian diskurssi paikantaa häiriön yksilöön, neuromonimuotoisuuden taas kulttuuriseen, sosiaaliseen ja materiaaliseen ympäristöön.

Vastakkainasettelusta huolimatta neuropsykiatrian ja neuromonimuotoisuuden diskursseilla on neurologisen tulkintakehyksen lisäksi muitakin yhtäläisyyksiä. Ensinnäkin molemmat tuottavat subjektin, jota määrittää essentialistinen, yksilön neurologiaan paikantuva oletus kyvykkyydestä (Ortega 2009; Runswick–Cole 2014). Toiseksi tähän diskurssien tuottamaan essentialismiin sisältyy neuropsykiatristen diagnosikategorioiden omaksuminen osaksi yksilöä (esim. autismi kehityksellisenä häiriönä vs. autismi ominaisuuksien normaalivaihteluna). Kolmanneksi essentialistinen kyvykkyysoletus rakentuu suhteessa oletettuun neurotyypillisyyteen, eli ihmisiin, joiden tyypillisesti kehittyvä neurologia mahdollistaa heidän toimintakykynsä ”normaaliuden” rajoissa institutionaalisessa ja sosiaalisessa vuorovaikutuksessa (ks. Livingstone ym. 2023).

Hackingin (1999) tyypittelyä käyttäessämme, nepsy ei ole ontologialtaan luonnollinen (*eng. natural kind*) vaan vuorovaikutuksellinen (*engl. interactive kind*) kategoria. Kyse ei ole ihmisessä olevista neurobiologisista ominaisuuksista, vaan ihmisten välisistä sosiaalisista ja institutionaalisista suhteista ja sosiokulttuurisista sopimuksista, joissa arjen kokemukset ja merkityksenannot paikallistetaan diskursiivisesti yksilötason neurobiologisiksi ominaisuuksiksi.

Geeni- ja aivokuvantamistutkimusteknologian kehittymisestä huolimatta oletusta neuropsykiatristen diagnosikategorioiden taustalla olevista kehityksellisistä neurologisista häiriöistä geneettisine alttiuksineen ei ole kyetty osoittamaan toteen (Timimi 2015; 2020; 2025; Ruby 2022; Joseph 2022).

Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että nepsy-kattokäsitteen alle sijoitettuja neuropsykiatrisia oireyhtymiä, kuten ADHD ja autismit, ei kyetä diagnosoimaan biologisten tai neurologisten testien kuten verikokeiden tai aivo-kuvantamisen avulla.

Diagnosoiminen perustuu arjen haasteiden ja toimintakyvyn kartoittamiseen joko Yhdysvaltain psykiatrisen yhdistyksen (APA) tai Maailman terveysjärjestön (WHO) laatimien tautiluokitusten ohjaamana. Niissä esitetyt diagnoosikriteerit ovat normatiivisia ja ableistisia; niitä ohjaa ajatus *ideaalista*, *normaalista* subjektista, josta tautiluokituksissa tuotettu subjekti poikkeaa (Freedman & Honkasilta 2017; Honkasilta & Koutsoklenis 2022; Koutsoklenis & Honkasilta 2023). Tautiluokituksissa kuvataan yksilön käyttäytymisen ja toiminnan muotoja ja nimetään ne ”oikeiksi” ilman neurologista perustaa. Mikäli ”oireiden” arvioidaan aiheuttavan arvioinnin kohteena olevalle yksilölle akateemista, sosiaalista, taloudellista tai terveydellistä haittaa, ohjaavat tautiluokitukset tulkitsemaan niiden johtuvan yksilön ominaisuuksia ja toimintakykyä määrittävästä kehityksellisestä neurobiologisesta häiriöstä. Käytännössä diagnosoimisprosessissa diagnoosikategorian taustalla oleva oletamus kehityksellisestä neurobiologisesta häiriöstä siis todennetaan psyko-emotionaalisia ja sosiaalis-taloudellisia näkökulmia arvioimalla (ks. Järvensivu ym. 2018). James Daviesia (2013, 181) mukaillen, psykiatria ei ole todistanut vaan *päättänyt*, että arjen kokemukset liittyvät neurologisiin eroihin.

Kuten psykiatrian diagnoosikategorioihin kiinnittyvä essentialistinen ole-

tus poikkeavasta neurologiasta, myös neuromonimuotoisuuteen kiinnittyvät oletukset neuroerilaisuudesta, -kirjosta ja -tyypillisyydestä ovat ontologialtaan relativistisia, sosiokulttuurisesti ja diskursiivisesti tuotettuja. Aivot ovat plastinen, vuorovaikutuksessa kehittyvä elin, eikä neurologisen toiminnan ”normaalia” vaihteluväliä voida tieteellisesti määrittää (esim. Timimi 2015; Ruby 2023). Toisin sanoen essentialistisesta tulkintakehyksestä tarkasteltuna ei ole olemassa neurotyypillisyyttä tai neuromonimuotoisuutta, on vain monimuotoisuutta (ks. Timimi 2025). Vaihtoehtoisesti on olemassa ainoastaan neuromonimuotoisuutta (ks. Livingstone ym. 2023).

Yksiselitteisen empiirisen, neurobiologisen tutkimustiedon puuttumisesta huolimatta niin APA ja WHO kuin neuromonimuotoisuusliike luokittelevat tiettyihin diagnoosikategorioihin liitetyt käyttäytymisen ja toimintakyvyn piirteet yksilön neurologiseksi ominaisuuksiksi. Hackingin (1998) käyttämä ekologisen lokeron metafora auttaa ymmärtämään tällaista essentialistista olettamusta tuottavan ihmisten kategorisoinnin epistemologista luonnetta. Kuten biologisen organismin, myös tuotetun ihmisryhmäkategorian menestyminen riippuu ekologisessa lokerossa valloillaan olevista olosuhteista ja niitä määrittävistä tekijöistä. Hacking ohjaa tarkastelemaan motivaatiota sille, että kategoria tuotetaan ja ylläpidetään, eli sitä, mitä institutionaalisissa ja sosiaalisissa käytännöissä saavutetaan yksilön ominaisuuksien ja koettujen arjen haasteiden paikantamisella yksilön neurologiaan nepsy-kategorisoinnin keinoin.

Esimerkiksi nepsy-käsitteeseen yhdistetty lukemisen erityisvaikeus dysleksia ei menestyisi kategoriana yhteiskunnassa tai yhteisössä, jossa ei ole kirjoitettua kieltä. Tarve diagnoosin olemassaoloon nousee siis kulttuurisista tekijöistä, eli lukemisen ja kirjoittamisen taidon merkityksestä yhteiskunnassa. Myös rakenteelliset tekijät ylläpitävät tarvetta tällaisille ihmisryhmäkategorioidille, ja kouluinstituutiolla on tässä keskeinen rooli. Esimerkiksi Yhdysvalloissa, Englannissa ja Ruotsissa niin dysleksia-, autismi- kuin ADHD-diagnoosien yleistymisen on analysoitu osin johtuvan diagnosiperustaisista pedagogisen tuen rakenteista sekä niiden suhteesta kouluinstituution rooliin kilpailukeskeisen yhteiskunnan vaateisiin vastaamisessa ja luokkaerojen uusintamisessa (Hart & Benassaya 2009; Hinshaw & Scheffler 2014; Tomlinson 2015; Holmqvist 2020). Lisäksi sosiokulttuuriset tekijät, kuten diagnoosille annetut merkitykset, luovat tarvetta diagnosikategorioidille. Holmqvist (2020) on esimerkiksi analysoinut dysleksiadiagnoosin roolia keskiluokkaisuuden suojelemisessa. Diagnoosilla voidaan sekä selittää sosiaalisia odotuksia huonompaa koulusuoriutumista että välttää luokkastatukseen liittyvää stigmaa osoittamalla, ettei menestymisen johdu etuoikeutusta asemasta vaan kovasta työstä neurologisten haasteiden selättämiseksi (emt.).

Epistemologisesti nepsy-kategorisoinnissa on kyse sosiaalisesta hallinnasta (ks. Tait 2005) ja neurologisten selitysmallien valjastamisesta tähän tarkoitukseen (ks. Rose & Ani-Rached 2013; Whitehead ym. 2017). Kun kategoriat on otettu käyttöön, niistä tulee vähitellen näkymättömiä ja itsestään selviä, sillä

niiden ympärille muodostuu institutionaalisia ja kulttuurisia käytäntöjä, jotka vaikuttavat ihmisten toimintaan (Bowler & Star 1999). Yksilötasolla nepsy-kategoria tarjoaa käsitteistön, jolla tehdä kokemuksia, arkea ja mahdollisia tuen tarpeita ymmärrettäväksi (ks. Brinkmann 2014; Honkasilta & Koutsoklenis 2022). Se toimii identiteettikategoriana, jolla neuvotellaan hyväksynnästä ja arvostamisesta. Yhteiskunnan tasolla yksilöiden kategorisoiminen nepsyksi tuottaa palvelukategorian, jolla reagoidaan tuen järjestämiseksi ja moninaisuuden huomioon ottamiseksi palvelujärjestelmässä (ks. mts.).

Tiettyyn kategoriaan luokitellut ihmiset saattavat tiedostaen tai tiedostamatta muuttaa käyttäytymistään luokituksen seurauksena esimerkiksi sitä vastustaen tai mukaillen. Kun kertaalleen tietyllä tavalla luokiteltujen käyttäytyminen muuttuu merkittävästi, käsitystä luokituksesta muutetaan. Tätä prosessia Hacking (1995, 21) kuvaa silmukkavaikutukseksi. Nepsy-kategorian voi ymmärtää olevan seurausta silmukkavaikutuksesta. Se tuottaa neuropsykiatrisille luokituksille uusia merkityksiä yhdistämällä niihin neuropsykiatrian diskursia ja käytäntöjä vastustamaan nousseen neuromonimuotoisuusliikkeen diskurssin. Näiden vastakkaisten diskurssien yhdistäminen nepsy-kategorian alle tuottaa ristiriitaisia seurauksia neuromonimuotoisuusliikkeen inklusiivisille tavoitteille.

NEPSY IDENTITEETTIKATEGORIANA

Yksilöiden nimittäminen ”nepsyksi” on arkipäiväistynyt osaksi aktivismin ja etujärjestötoiminnan, median, tutkijoi-

den, poliitikkojen ja palveluntuottajien kielenkäyttöä, retoriikkaa ja merkityksenantoja. Riippuen käyttäjästä ja kontekstista termillä kiinnitytään joko neuropsykiatrian tai neuromonimuotoisuuden diskurssiin. Näin tuotettua subjektia määrittää joko oletus kehityksellisestä neurologisesta häiriöstä tai normaalin vaihtelun piiriin sisältyvästä neurologisesta erilaisuudesta. Keskitymme tässä luvussa nepsyn neuromonimuotoisuusdiskurssiin kiinnittyvänä identiteettikategoriana ja tuotetun kategorian ristiriitaisuuteen suhteessa neuromonimuotoisuusliikkeen päämääriin.

Neuromonimuotoisuusliike nousi alkujaan politisoimaan ja vastustamaan jo olemassa ollutta *autismiaktivismia* (esim. huoltajien ja ammatillisten toimijoiden etujärjestötoiminta), joka asetti autistiset henkilöt psykiatrian määrittelyn kohteiksi ja ajoi oikeutta hoidollisiin ja kuntoutuksellisiin toimenpiteisiin (Runswick-Cole 2014; Pellicano & den Houting 2021). Autismiaktivismin rinnalle muodostui *autistiaktivismi*. Se korosti autismin luonnetta neuromonimuotoisena identiteettinä ja vähemmistöryhmästatuksena lääketieteellisen sairauden tai psykiatrisen oireyhtymän sijaan. Toiminnan ja määrittelyn kohteista muodostui aktiivisia poliittisia toimijoita, jotka määrittävät uudelleen yhteiskunnan inklusiivisia rakenteita, asenteita ja käytäntöjä.

Neuromonimuotoisuuden käsite on laajentunut autismikirjosta eri diagnoosiluokituksiin. Se on levinnyt myös osaksi akateemista tutkimuskenttää ja neuromonimuotoisuus vaikutetaan mielletävän jo jonkinlaiseksi tutkimusparadigmaksi (Pellicano & den

Houting 2021; Dwyer 2022; Ne’eman & Pellicano 2022). Käsitteestä on myös tullut monimerkityksisempi, mikä on herättänyt neuromonimuotoisuusliikkeen keskuudessa kriittistä keskustelua siitä, keitä ja mitä käsite edustaa ja mitkä ovat liikkeen päämäärät (ks. Dwyer 2022; Ne’eman & Pellicano 2022), sekä huolta näiden päämäärien vääristämistä erilaisuuden tuotteistamisen muodoksi (den Houting 2019; myös Runswick-Cole 2014).

Näiden huomioiden pohjalta argumentoimme, että nepsy identiteettikategoriana on neuromonimuotoisuusliikkeen ja -käsitteen laajentumisen jatkumo. Se saa yhtä lailla merkityksensä arjessa koettujen haasteiden ja epäkohtien tekemisestä ymmärrettäväksi kiinnittymällä oletuksiin ihmisten välisistä neurologisista eroista, neurokirjosta. Nepsy-kategoriaan kytkeytyy myös neuromonimuotoisuuden tavoin binäärinen logiikka, jossa ihmisiä kategorisoidaan neurotyypillisiin ja -epätyypillisiin. Suomen kielen slangissa neurotyypillisiin viitataan termillä ”nenti”. Identiteettipoliittisesta näkökulmasta tarkasteltuna neuromonimuotoisuusdiskurssille on kysyntää esimerkiksi erilaisuuden ja syrjinnän kokemusten sekä arjen haasteiden myötä. Neuromonimuotoisuus tai nepsy identiteettikategoriana voi olla emansipatorisesti (itse)syytöksistä vapauttava, arjen koettuja haasteita selittävä sekä kokemuksille merkityksiä antava, ja identiteetin ja yhteenkuuluvuuden kokemusten kannalta voimauttava (ks. Honkasilta & Koutsoklenis 2022; Cameron 2023).

Hallinnan näkökulmasta tarkasteltuna pyrkimys ihmisten välisen moninaisuuden arvostamisen edistämiseen

korostamalla yksilöllisten ominaisuuksien oletettua neurologista luonnetta on paradoksaalinen. Se rajaa ihmisenä olemisen, toimimisen ja identiteettien muodostamisen mahdollisuudet oletetusta neurotyypillisyydestä eriaivien kognitiivisten ominaisuuksien perusteella (Ortega 2009; Runswick-Cole 2014; Maynard 2024). Tämä diskurssi siis pikemminkin ylläpitää ableismia kuin purkaa sitä, sillä sen tuottama subjekti edustaa toiseutta. Nepsyki nimeäminen on ”meidän” (”nenti”) keino hyväksyä erilaisuutta normalisoimalla ”heitä” (”nepsyt”) osaksi oletettua normaalia laajentamalla sen rajoja neurokirjokäsitteistön keinoin. Inklusiivisista pyrkimyksistä huolimatta binäärinen, essentialistinen jako neurotyypillisiin ”normaaleihin” ja heistä poikkeaviin ylläpitää toiseutta ja ”normaaliuden” ja ”erilaisuuden” välistä rajaa.

Tähän huomioon subjektin tuottamisesta liittyy myös nepsy-kategorian ristiriitainen suhde alkuperäiseen neuromonimuotoisuusliikkeeseen. Siinä missä neuromonimuotoisuus erottautuu neuropsykiatrian tulkin- takehyksestä, nepsy saa käsitteenä kirjaimellisesti merkityksensä suhteessa siihen. Nepsy-kategoriassa yhdistyvät identiteettipoliittinen autistiaktivismi sekä markkinoistunut sopeutumis- ja kuntoutuspalveluja tuottava ja peräänkuuluttava autismiaktivismi. Hyvistä, moninaisuuden arvostamista edistävästä tarkoituspelistään huolimatta nepsy identiteettikategoriana ylläpitää normaaliuden kapeita rajoja ja vesittää neuromonimuotoisuusliikkeen identiteettipoliittiset päämäärät mahdollistamalla moninaisuuden tuotteistamisen palvelukategorian muodossa.

NEPSY PALVELUKATEGORIANA

Palvelujärjestelmiä on yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa jäsennetty institutionaalisen kategorian käsitteen avulla (Lipsky 1980; Buchert 2015). Institutionaaliset kategoriat toimivat instituution toiminnan perustana ja palvelujen järjestämisen ja tarjoamisen keinona (Lipsky 1980; Bowker & Star 1999). Buchertin (2015) mukaan kaikki instituutiot kategorisoivat toimintaansa ja asiakkaitaan ja toimivat siten kategorioiden varassa. Toimintaa tai asiakkaita, joilla ei ole instituutiossa omaa kategoriaa, ei ole sille olemassa ainakaan virallisessa merkityksessä (Lipsky 1980; Bowker & Star 1999).

Psykiatrian biolääketieteellinen paradigma sekä neuromonimuotoisuusliike ovat luoneet erityisesti sosiaali-, terveys- ja sivistyspalveluissa pohjaa uudelle luokittelun tavalle, jossa palveluntuottajia (esim. nepsy-valmentaja), -käyttäjiä (esim. ”nepsyt”) ja palveluita (esim. nepsy-valmennus) luokitellaan perustuen oletukseen ”neuroepätyypillisyydestä”. Nepsystä on muodostunut institutionaalinen palvelukategoria. Palvelukategorioiden muodostumisen voi ymmärtää sosiaalisesti toiminnaksi, jossa tehdään meitä ja toisia koskevia luokitteluja (Bowker & Star 1999).

Palvelunkäyttäjien näkökulmasta nimityksi ja kategorisoiduksi tuleminen on osa identiteettipoliittikkaa. Kategoriat mahdollistavat palvelunkäyttäjän näkyväksi tulemisen moninaisuuden sivuuttamassa palvelujärjestelmässä, sillä ”erilaiseksi” nimeäminen ja identifiointuminen oikeuttaa palveluntarpeen (ks. Honkasilta & Koutsoklenis 2022). Instituutioiden näkökulmasta uudet

palvelukategoriat puolestaan toimivat keinona vastata palvelunkäyttäjien muuttuviin tarpeisiin (Lipsky 1980; Buchert 2015). Esimerkiksi julkisiin hyvinvointipalveluihin maahanmuuttajille perustetut erillispalvelut on mahdollista käsitteellistää maahanmuuttajuuden institutionaalisiksi kategorioiksi (Buchert 2015). Uudet kategoriat kompensoivat siten järjestelmässä olevia aukkoja. Haasteena kuitenkin on, etteivät ne muuta universaalipalveluihin sisältyvää normatiivisuutta, vaan voivat osaltaan tuottaa essentialistista, yksilöön paikallistuvaa toiseutta ja ulkopuolisuutta. Nimeäminen tuottaa eron suhteessa ”normaaliin”, ja mukaan ottamiseen tähtäävästä tavoitteesta huolimatta toisen kategorisointiin perustuva toiminta pitää yllä meihin ja heihin perustuvaa erottelua (Riitaoja 2013).

Erityisesti uusliberalistisessa tavassa jäsentää hyvinvointivaltiota yksilöt mielletään palveluiden ylläpitäjiksi ja kuluttajiksi (Julkunen 2006). Hyvinvointivaltion kuuluu tuottaa palveluita niitä tarvitseville, mutta se tarvitsee myös veronmaksajia ylläpitämään palveluita. Julkispalveluiden uusliberalisaatio (emt.) on tuonut julkispalveluiden kentälle ja palvelukategorioihin uudenlaisen dynamiikan, johon liittyy projektiperustaisuus sekä yksityisten toimijoiden roolin korostuminen palveluntuottajina. Monia aiemmin hyvinvointivaltion perustoimintaan kuuluneita palveluita on ryhdytty tuottamaan ja kehittämään projektiperustaisesti, usein erillISRahoituksen turvin (esim. Brunila ym. 2019). Myös nepsynimikkeen alle liitettyjä toimintoja on tuotettu runsaasti osana erilaisia projekteja ja hankkeita, erityisesti sosiaali- ja terveysministeriön vuosina 2015–2023

toimeenpaneman Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelman (LAPE) myötä. Hankkeessa kunnat ja sairaanhoitopiirit – nykyisin hyvinvointialueet – kehittivät uusia toimintamalleja, joista mainitaan yhtenä saavutuksena ”isot edistysaskeleet [...] neuropsykiatrisesti oireilevien lasten palvelukokonaisuuden jäsentämisessä” (THL 2023). Julkisia palveluja on myös leikattu ja ulkoistettu, minkä seurauksena yksityisten toimijoiden määrä palveluiden järjestäjinä on lisääntynyt ja kansalaisjärjestöt ovat ryhtyneet paikkaamaan julkispalveluiden aukkoja (Brunila ym., 2019; Buchert ym., 2023).

Hyvinvointivaltion keskeisimpiin haasteisiin liittyy palveluiden kysynnän ja tarjonnan epäsuhta. Uusien palvelukategorioiden luomisen voi nähdä yritykseksi rakentaa siltaa palveluihin sisäänrakennetun palvelunkäyttäjän sekä todellisten palveluidenkäyttäjien moninaisuuden välillä (ks. Keskinen ym. 2019). Kategorisoimisen kautta luodaan ja resursoidaan palveluita uusille ryhmille. Samalla luodaan palveluja tuottavaa liiketoimintaa.

POHDINTA

Tässä artikkelissa olemme lähestyneet nepsyä diskursiivisena käytäntönä ja havainnollistaneet, miten siihen kiinnittyvät identiteetti- ja palvelukategoriat toimivat uusliberalistisena hallinnan tekniikkana. Kriittisen, teoreettisen tarkastelumme tehtävänä on ollut tehdä näkyväksi nepsyn kaltaisten kategorioiden ja selitysmallien poliittisuus sekä hahmottaa niiden suhdetta moninaisuuteen ja hyvinvointivaltioon.

Nepsy-kategorian suhde moninaisuuteen on ristiriitainen. Se saa merkityksensä toisilleen vastakkaisista neuropsykiatrian ja neuromonimuotoisuuden diskursseista ja häivyttää näiden diskurssien välisen ristiriidan niin identiteetti- kuin palvelukategorian muodossa. Periaatteessa palvelukategoria on riippuvainen identiteettikategoriasta, sillä sen olemassaolo edellyttää kategorisoinnin kohteen (identiteettikategoria), kun taas identiteettikategorian olemassaolo ei edellytä sen tuotteistamista (palvelukategoria). Palvelukategoria siis sekä rakentuu identiteettikategorian päälle että uusintaa ja tuottaa sitä. Arviomme on, että nepsy-terminologia ammentaa eri käyttökonteksteissa vahvemmin neuropsykiatrian kuin neuromonimuotoisuuden diskursseista. Neuropsykiatrian diskurssi ohjaa tarkastelemaan kyvykkyyttä suhteessa ableistisiin ja uusliberalistisiin ihanteisiin ja löytämään yksilökeskeisiä sopeuttavia ja kuntouttavia ratkaisuja samaan tapaan kuin autismiaktivismissa. Neuromonimuotoisuuteen kytkeytyvät identiteettipoliittiset päämäärät, joita autistiaktivismissa on pidetty keskeisinä, jäävät marginaaliin.

Sekä identiteetti- että palvelukategoriaan liittyy pyrkimys edistää inklusiota. Identiteettikategorian tuottamisella pyritään normaaliuden rajojen laventamiseen ja moninaisuuden arvostamiseen, sen tuotteistamisella palvelukategoriaksi taas yhteiskunnallisen tuen rakentamisen muokkaamiseen palveluiden yhdenvertaisuuden ja käytettävyyden sekä sosiaalisen osallisuuden takaamiseksi. Tästä huolimatta niin ihmisten ja heidän ominaisuuksiensa kuin palveluiden, niiden käyttäjien ja tarjoajien nimeäminen nepsy-terminologian keinoin on

poliittinen tapa kuvata sosiaalista todellisuutta: se ottaa kantaa siihen, mikä yhteiskunnassamme on tavoiteltavaa.

Nepsy-kategoriaan liittyvät neurologiset selitysmallit toimivat instituutioissa ja sosiaalisessa vuorovaikutuksessa myös hallinnan tekniikkana (Rose & Abi-Rached 2013), jolla neuvotellaan yksilön arvosta suhteesta uusliberalistisiin tehokkuuden, kilpailukyvyyn, yrittäjähenkisyys ja itseohjautuvuuden ja -vastuullisuuden arvoihin. Tähän kehykseen mahtumattomat, tuottamattomat yksilöt voidaan asettaa esimerkiksi opiskelu- ja työkykyä kohottavan ohjaus- ja kuntoutustoimenpiteiden kohteiksi (esim. Brunila ym. 2019). Nepsy-kategoriaan kiinnittyvä hallinta kuitenkin poikkeaa virallisten diagnoosien roolista hallinnan mekanismina, koska sillä ei ole yhteiskunnassa samantilaista normatiivista jalansijaa kuin virallisilla psykiatrisilla diagnooseilla, jotka ovat yhteydessä esimerkiksi sosiaali- ja oikeusturvaan sekä vakuutuskelpoisuuteen. Nepsy-kategorian epämääräisyys ja sen vapaus lääketieteellisestä auktoriteetista mahdollistaakin arjen haasteiden kirjon vapaamman luokittelun yksilön ”neuroepätyypillisyyteen” liittyväksi. Hallinnan näkökulmasta tarkasteltuna, nepsy-kategorian normalisoitumisen myötä sen valjastamien neuropsykiatrian ja neuromonimuotoisuuden diskurssien poliittinen luonne häviää. Näin oletus neuropsykiatrisen *tiedon* objektiivisesta ja neutraalista luonteesta vahvistuu neuromonimuotoisuusliikkeen päämäärien kustannuksella.

Onkin olennaista kysyä, edellyttääkö moninaisuuden tunnustaminen sellaisia identiteetti- ja palvelukategorioita, jotka kohdistavat katseen yksilön ole-

tettuihin neurologisiin ominaisuuksiin. Toisaalta on olennaista myös kysyä, millä käsitteillä ja miten sitten politisoida käsitystä normaalista. Olisiko monimuotoisuusliikkeellä – ilman neuroetuliitettä – sosiaalista ja yhteiskunnallista vaikutusvaltaa, vai onko essentialismi edellytys sosiaaliselle muutokselle? Nepsy-kategorian menestymistä voikin pohtia myös tietyssä yhteiskunnallispoliittisessa kontekstissa ja tilanteessa muodostuneena strategisena käytäntönä, jossa keskenään ristiriitaisiakin ideologioita ajavat ryhmittymät järjestäytyvät tavoitteidensa saavuttamiseksi tilapäisesti yhden saateenvarjon alle. Gayatri Spivak (1987) on kutsunut tällaista pragmaattista, pääsääntöisesti vähemmistöryhmien harjoittamaa identiteettipoliittista toimintatapaa *strategiseksi essentialismiksi*. Siinä toimijat ovat kriittisen tietoisia tavastaan kiinnittyä essentialismiin välinearvona. Vaikka nepsy-kategorisoinnin osalta tällaiseen käytäntöön voi liittyä edellä esittämiämme inklusiivisia tavoitteita moninaisuuden arvostamiseksi ja palveluiden yhdenvertaistamiseksi, on strategiseen essentialismiin syytä suhtautua varauksella (ks. Spivak 1996; Eide 2016). Moninaisuuden tunnustaminen nimittäin edellyttää muutosta ”meidän” tuottamissa ableistisissa ihanteissa ja niitä ylläpitämissä käytännöissä; näiden käytäntöjen tunnistamista, tunnustamista ja kyseenalaistamista. Nepsy-kategorisoiminen puolestaan luo meitä ja heitä koskevia rajoja, jotka perustuvat ableismiin ja ylläpitävät toiseutta. Samalla tulkinnat yksilön toimintakyvystä yhteiskunnan jäsenenä paikallistuvat rakenteellisten tekijöiden sijaan yksilöön. Näin ollen nepsy-kategorisoimisen normalisoituessa strategisen essentialismin pyrkimys voi kääntyä

itseään vastaan: palveluita yhdenvertaistetaan normaaliuden rajoja supistamalla (ks. Eide 2016).

Nepsy-palvelukategoriaa käytetään myös tapana neuvotella hyvinvointivaltion säröistä. Se suojelee uusliberaaliin, psykiatriseen *tietoon* nojaavaan palvelujärjestelmään sisältyvää normatiivisuutta. Hackingin (1995) ajatusta institutionaalisten kategorioiden silmukkaikutuksesta mukaillen, kun taustalla olevat arvot ja oletukset eivät muutu, jää velvollisuus järjestelmään sopeutumisesta yksilöille, jotka tarvitsevat nepsyn kaltaisia kategorioita neuvotellakseen moninaisuudesta ja palveluista ja joille luodaan uusia palvelukategorioita havaittujen palvelutarpeiden muuttuessa. Tämä prosessi tähtää samalla julkispalveluiden toiminnan optimoimiseen ja hyvinvointivaltion universalistisen palveluvelvollisuuden keventämiseen.

Nepsy-kategorian menestymisellä voidaan näin nähdä olevan yhteys julkispalveluiden uusliberalisoitumiseen niin palveluiden kohteena, tuotteena kuin palveluita tuottavana liiketoimintana (ks. Julkunen 2006). Esimerkiksi hyvinvointialueet ostavat runsaissa määrin nepsy-koulutuksia ja neuropsykiatrasta valmennusta vastatakseen nepsy-kategorian luomaan tarpeeseen (ks. Nyfors 2022). Näin osittain neuromonimuotoisuusliikkeeseen kiinnittyvä nepsy-kategoria on – liikkeen poliittisten tarkoituksien vastaisesti – osaltaan edistänyt moninaisuuden ja psykososiaalisten haasteiden tuotteistumista. Tämä ei sinänsä ole ilmiönä uusi: esimerkiksi autismi identiteettipoliittisena kategoriana on avannut markkinat myös järjestäytyneelle toiminnalle, joka

valjastaa neuromonimuotoisuusliikkeen agendan liiketoiminnaksi (Runswick-Cole 2014). Nepsy-kategoria on kuitenkin tuotteistamisen välineenä diagnostisia kategorioita joustavampi ja skaalautuvampi. Sen alle voi sijoittaa suhteellisen vapaasti kirjon erilaisia ominaisuuksia, lähestymistapoja (esim. kuntouttava, pedagoginen) ja menetelmiä ”nepsy-osaamisen” myymiseen eri konteksteissa. Nepsy-kategoria tuottaa sekä liiketoiminnan että hallinnan näkökulmasta positiivisen kehän: nepsy-palveluiden markkinoiminen vahvistaa yksilökeskeistä, essentialistista ymmärrystä koettujen haasteiden luonteesta, mikä puolestaan näyttäytyy syytä ostaa lisää palveluita.

Esittämästämme kritiikistä huolimatta nepsy-kategorian varaan rakentuneet tuen käytännöt voivat olla hyödyllisiä yksilö- ja yhteisötasolla. Tarkoituksemme ei ole ollut kritisoida moninaisia tuen muotoja sinänsä. On kuitenkin huomionarvoista, että kuntoutuksen ja hoidon kiinnittämällä neuropsykiatrisen diagnoosikategorioihin ja *tietoon* on huterata tutkimusnäyttöön perustuva pohja (Miller ym. 2008; Timimi 2015; Wampold & Imel 2015; Storebø ym. 2023). Psykkiset ja sosiaaliset haasteet, joita neuropsykiatrisen *tiedon* kautta jäsennetään, ovat ymmärrettävissä myös tarkoituksenmukaisina reaktioina institutionaaliseen tai sosiaaliseen ympäristöön, tai tapahtumiin (esim. Galves 2022; Topor ym. 2022). Nepsy-palvelukategoriaan nojaavat tukimuodot, kuten nepsy-valmennus, eivät puolestaan ole luonteeltaan neurologisia eikä psykiatrisia. Kyse on pitkälti kognitiivisbehavioraalisista ja psykososiaalisista tuen keinoista, joita on aiemmin kutsuttu ADHD-valmennukseksi ja joita

voisi kutsua vain valmennukseksi (ks. Nyfors 2020). Nepsy on kuitenkin kylliksi väljä ja lääketieteelliseltä vaikuttava kategoria näiden palveluiden tuotteistamiseksi. Herääkin kysymys siitä, synnyttäisivätkö nepsy-koulutusten sijaan vain (erityis)pedagogisiksi kouluksiksi nimetyt, kuntien opettajilleen ostamat koulutukset satojen tuhansien eurojen liikevaihtoa.

Kategorioiden normalisoitumisen myötä niiden poliittinen luonne häviää – ne depolitisoituvat (Bowker & Star 1999). Alfie Kohnia mukaillen (1999, 3), kun ideasta tulee niin itsestään selvä, ettei sitä kyseenalaisteta, emme enää kontrolloi ideaa vaan olemme idean kontrolloitavissa. Nepsy-kategorian normalisoituminen osaksi institutionaalista ja sosiaalista vuorovaikutusta edellyttää kriittistä tutkimusta moninaisuuden ja tuen tarpeen jäsentämisestä.

KIRJALLISUUS

- Anttonen, Anneli & Sipilä, Jorma (2000) Suomalaista sosiaalipoliittikkaa. Tampere: Vastapaino.
- Botha, Monique & Chapman, Robert & Giwa Onaiwu, Morénike ym. (2024) Neurodiversity concept was developed collectively: An overdue correction on the origins of neurodiversity theory. *Autism* 28 (6), 1591–1594. <https://doi.org/10.1177/13623613241237871>
- Bowker, Geoffrey C. & Star, Susan Leigh (1999) *Sorting things out: Classification and its consequences*. Cambridge, MA: MIT Press.
- Braslow, Joel T. & Marder, Stephen R. (2019) History of Psychopharmacology. *Annual review of Clinical Psychology* 15 (1), 25–50. <https://doi.org/10.1146/annurev-clinpsy-050718-095514>
- Brinkmann, Svend (2014) *Psychiatric diag-*

- noses as semiotic mediators: The case of ADHD. *Nordic Psychology* 66 (2), 121–134. <https://doi.org/10.1080/19012276.2014.926227>
- Brunila, Kristiina & Mertanen, Katariina & Ikävalko, Elina & Kurki, Tuuli & Honkasilta, Juho & Lanas, Maija & Leiviskä, Anniina & Masoud, Ameera & Mäkelä, Kalle & Fernström, Pinja (2019) Nuoret ja tukijärjestelmät haavoittuvuuden eetoksessa. *Kasvatus* 50 (2), 107–119.
- Buchert, Ulla (2015) Maahanmuuttajuuden institutionaaliset kategoriat. Helsinki: Kuntoutussäätiön tutkimuksia 87/2015.
- Buchert, Ulla & Kemppainen, Laura & Olakivi, Antero & Wrede, Sirpa & Kouvonen, Anne (2023) Is digitalisation of public health and social welfare services reinforcing social exclusion? The case of Russian-speaking older migrants in Finland. *Critical Social Policy* 43 (3), 375–400. <https://doi.org/10.1177/02610183221105035>
- Cameron, Harriet (2023) Runners at the Gates: Growing Around the Barriers to Diagnosis in Autism, ADHD and SpLDs. *Journal of Disability Studies in Education* 3 (2), 217–241. <https://doi.org/10.1163/25888803-bja10023>
- Campbell, Fiona Kumari (2019) Precision ableism: a studies in ableism approach to developing histories of disability and abledment. *Rethinking History* 23 (2), 138–156. <https://doi.org/10.1080/13642529.2019.1607475>
- Davies, James (2013) *Cracked. The unhappy truth about psychiatry*. New York: Pegasus Books.
- Dwyer, Patrick (2022) The Neurodiversity Approach(es): What Are They and What Do They Mean for Researchers? *Human Development* 66 (2), 73–92. <https://doi.org/10.1159/000523723>
- Eide, Elisabeth (2016) Strategic essentialism. Teoksessa Nancy Naples (toim.) *The Wiley Blackwell Encyclopedia of gender and sexuality studies*. <https://doi.org/10.1002/9781118663219.wbegss554>
- Foucault, Michel (1998) *The History of Sexuality: The Will to Knowledge*. Lontoo: Penguin.
- Foucault, Michel (1982) *The Subject and Power*. Teoksessa James D. Faubion (toim.) Michel Foucault. *Power. Essential works of Foucault 1954–1984*. 3. painos. New York: New Press, 326–348.
- Freedman, Justin E. & Honkasilta, Juho (2017). Dictating the boundaries of ab/normality: a critical discourse analysis of the diagnostic criteria for attention deficit hyperactivity disorder and hyperkinetic disorder. *Disability & Society* 32 (4), 565–588. <https://doi.org/10.1080/09687599.2017.1296819>
- Galves, Al (2022) The battle between biopsychiatry and psychology. Teoksessa Eric Maisel & Chuck Ruby (toim.) *Critiquing the psychiatric model*. Cambridge: The Ethics International Press, 22–34.
- Goodley, Dan (2017) *Disability Studies. An Interdisciplinary Introduction*. 2. painos. Lontoo: Sage Publications.
- Järvensivu, Anu & Väänänen, Ari & Kuokkanen, Anna & Turtiainen, Jussi (2018) Mistä syntyy mielenterveysdiagnoosi? *Yhteiskuntapolitiikka* 83 (1), 29–39.
- Hacking, Ian (1995) *Rewriting the Soul: Multiple Personality and the Sciences of Memory*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Hacking, Ian (1998) *Mad Travelers: Reflections on the Reality of Transient Mental Illnesses*. Lontoo: Free Associated Books.
- Hacking, Ian (1999) *The Social Construction of What? Cambridge, Massachusetts & Lontoo: Harvard University Press*.
- Hacking, Ian (2006) Making Up People. *London Review of Books* 28 (16).
- Hart, Nicky & Benassaya, Louba (2009) *Social Deprivation or Brain Dysfunction: Data and the Discourse of ADHD in Britain and North America*. Teoksessa Sami Timimi & Jonathan Leo (toim.) *Rethinking ADHD: From Brain to Culture*. Basingstoke: Palgrave MacMillan, 218–251.
- Heino, Eveliina & Jäppinen, Maija & Veistilä, Minna (2023) Assessments of foreign language-speaking children's well-being in Finland: a frame analysis of child welfare and family service supervisors' accounts. *Nordic Social Work Research* 13 (4), 522–536. <https://doi.org/10.1080/2156857x.2023.2219282>
- Hinshaw, Stephen. P. & Scheffler, Richard. M. (2014) *The ADHD Explosion: Myths, Medication, Money, and Today's Push for Performance*. Oxford: Oxford University Press.
- Holmqvist, Mikael (2020) *Medical diagno-*

- sis of dyslexia in a Swedish elite school: A case of “consecrating medicalization”. *The British Journal of Sociology* 71 (2), 366–381. <https://doi.org/10.1111/1468-4446.12737>
- Holopainen, Hanna & Strandman, Jaana (2024) Aloite neurokirjon toimenpideohjelman laatimisesta hyvinvointialueella. Aluevaltuustoaloite 11.6.2024. <https://autismiliitto.fi/wp-content/uploads/2024/06/Valtuustoaloite-neurokirjon-toimenpideohjelman-laatimiseksi-1.docx>. Luettu 4.1.2025.
- Honkasilta, Juho & Koutsoklenis, Athanasios (2022) The (Un)real Existence of ADHD – Criteria, Functions, and Forms of the Diagnostic Entity. *Frontiers in Sociology* 7:814763. <https://doi.org/10.3389/fsoc.2022.814763>
- den Houting, Jacqueline (2019) Neurodiversity: An insider’s perspective. *Autism* 23 (2), 271–273. <https://doi.org/10.1177/1362361318820762>
- Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero (2019) Kategoriat, kulttuuri & moraalit – Johdatus kategoriat-analyysiin. Tampere: Vastapaino.
- Joseph, Jay (2022) Are DSM psychiatric disorders “heritable”? Teoksessa Eric Maisel & Chuck Ruby (toim.). *Critiquing the psychiatric model*. Cambridge: The Ethics International Press, 177–186.
- Julkunen, Raija (2006). *Kuka vastaa? Hyvinvointivaltion rajat ja julkinen vastuu*. Helsinki: Stakes.
- Keskinen, Suvi & Skaptadóttir, Unmur & Toivanen, Mari (2019) Undoing homogeneity in the Nordic region: Migration, difference and the politics of solidarity. Abingdon: Routledge.
- Kohn, Alfie (1999) Punished by Rewards. *The Trouble with golden Stars, Incentive Plans, A’s, Praise and Other Bribes*. 2. painos. New York: Houghton Mifflin.
- Koutsoklenis, Athanasios & Honkasilta, Juho (2023) ADHD in the DSM-5-TR: What has changed and what has not. *Frontiers in Psychiatry* 13:1064141. <https://doi.org/10.3389/fpsy.2022.1064141>
- Lipsky, Michael (1980) *Street-Level Bureaucracy. Dilemmas of the Individual in Public Services*. New York: Russell Sage Foundation.
- Livingstone, Bridget & Gibson, Margaret, F. & Douglas, Patty & Leo, Sarah & Gruson-Wood, Julia (2023) Weighing In: Academic Writers on Neurodiversity. *The International Journal of Disability and Social Justice* 3 (3), 72–98. DOI: 10.13169/intljofdis-socjus.3.3.0072
- Lämsä, Riikka & Minkkinen, Sari & Winqvist, Mira (2024) Uudistuva neuropsykiatrisen palvelukokonaisuus sosiaali-, terveys- ja sivistysalan yhdyspinnoilla. Teoksessa Markku Jahnukainen & Timo Harrikari (toim.) *Lasten erityishuolto ja -opetus Suomessa*. 14. painos. Tampere: Vastapaino, 91–113.
- Maynard, Douglas W. (2024) The Human Spectrum: A Critique of “Neurodiversity”. *Symbolic Interaction* 48 (1), 91–122. <https://doi.org/10.1002/symb.691>
- Miller, Scott & Wampold, Bruce & Varhely, Katelyn (2008) Direct comparisons of treatment modalities for youth disorders: a meta-analysis. *Psychotherapy Research* 18 (1), 5–14. <https://doi.org/10.1080/10503300701472131>
- Ne’eman, Ari & Pellicano, Elizabeth (2022) Neurodiversity as Politics. *Human Development* 66 (2), 149–157. <https://doi.org/10.1159/000524277>
- Nehring, Daniel & Plotkin, Mariano & Csúri, Piroška & Viotti, Nicolás (2024) Re-Thinking Therapeutic Cultures: Tracing Change and Continuity in a Time of Crisis and Change. *Sociological Research Online* 29 (2), 287–298. <https://doi.org/10.1177/13607804241249284>
- NEPSOS-hanke (2024) Neuropsykiatrisesti oireilevat nuoret palvelujen pyönteissä – sosiaalityön, nuorisopsykiatrisen ja erityispedagogiikan yhteistutkimus. Turun yliopisto ja Itä-Suomen yliopisto. <https://sites.utu.fi/sote/ysteisty/hankkeet/nepsos-neuropsykiatrisesti-oireilevat-nuoret-palvelujen-pyorteissa/>. Luettu 7.10.2024.
- Nyfors, Hanna (2022) *Selvitys neuropsykiatrisen valmennuksen käytöstä ja koulutuksesta*. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2022 (20). Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.
- Ortega, Francisco (2009) The Cerebral Subject and the Challenge of Neurodiversity. *BioSocieties* 4 (4), 425–445. <https://doi.org/10.1017/s1745855209990287>
- Pellicano, Elizabeth & den Houting, Jacqueline (2021) *Annual Research Review*:

- Shifting from 'normal science' to neurodiversity in autism science. *Journal of Child Psychology and Psychiatry* 63 (4), 381–396. <https://doi.org/10.1111/jcpp.13534>
- Pohtola, Mia (2025) *Losing the soul of American psychiatry. The Profession's Identity Crisis in the Late 1960s and Early 1970s.* Faculty of Arts University of Helsinki Dissertations Universitatis Helsingiensis 184/2025. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Riitaoja, Anna-Leena (2013) *Toiseuksien rakentuminen koulussa: Tutkimus opetus-suunnittelusta ja kahden helsinkiläisen alakoulun arjesta.* Tutkimuksia 346. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Rose, Nikolas & Abi-Rached, Joelle M. (2013) *Neuro: The New Brain Sciences and the Management of the Mind.* Princeton: Princeton University Press.
- Ruby, Chuch (2022) *The failure of biological psychiatry: There's no there there.* Teoksessa Eric Maisel & Chuck Ruby (toim.). *Critiquing the psychiatric model.* Cambridge: The Ethics International Press, 89–105.
- Runswick-Cole, Katherine (2014) 'Us' and 'Them': The Limits and Possibilities of a 'Politics of Neurodiversity' in Neoliberal Times. *Disability and Society* 29 (7), 1117–1129. <https://doi.org/10.1080/09687599.2014.910107>
- Saari, Antti & Brunila, Kristiina & Vainio, Saara (2024) *The Psychologization of Student Subjectivity in the Finnish Academia.* *Sociological Research Online* 29 (2), 334–350. <https://doi.org/10.1177/13607804231221949>
- Spivak, Gayatri (1987) *In other worlds: Essays in cultural politics.* New York: Methuen.
- Spivak, Gayatri (1996) *Subaltern talk: Interview with the editors.* Teoksessa Donna Landry & Gerald MacLean (toim.). *The Spivak reader: selected works of Gayatri Chakravorty Spivak.* New York: Routledge, 287–308.
- Storebo, Ole Jakob & Storm, Maja Rosenberg Overby & Pereira Ribeiro, Johanne ym. (2023) *Methylphenidate for children and adolescents with attention deficit hyperactivity disorder (ADHD).* The Cochrane database of systematic reviews 3 (3), CD009885.
- Tait, Gordon (2005) *The ADHD debate and the philosophy of truth.* *International Journal of Inclusive Education* 9 (1), 17–38. <https://doi.org/10.1080/1360311042000299775>
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL) (2023) *Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelman (LAPE) 2015–2023 toimintakertomus.* https://thl.fi/documents/155392151/190160337/LAPE_2015-2023.pdf/03249673-8bd4-6e1c-ab23-afe482469181/LAPE_2015-2023.pdf?t=1698841322938. Luettu 6.6.2024.
- Timimi, Sami (2015) *Children's mental health: Time to stop using psychiatric diagnosis.* *European Journal of Psychotherapy & Counselling* 17 (4), 342–358. <https://doi.org/10.1080/13642537.2015.1094500>
- Timimi, Sami (2020) *Insane Medicine: How the Mental Health Industry Creates Damaging Treatment Traps and How you can Escape Them.* Seattle: Kindle Direct Publishing.
- Timimi, Sami (2025) *Searching for Normal: A New Approach to Understanding Distress and Neurodiversity.* Lontoo: Fern Press.
- Tomlinson, Sally (2015) *Is a sociology of special and inclusive education possible?* *Educational Review* 67 (3), 273–281. <https://doi.org/10.1080/00131911.2015.1021764>
- Topor, Alain & Boe, Tore Dag & Larsen Inger Beate (2022) *The lost social context of recovery psychiatrization of a social process.* *Frontiers in Sociology* 832201 (7), 1–14. <https://doi.org/10.3389/fsoc.2022.832201>
- Valtioneuvosto (2023) *Vahva ja välittävä Suomi: Pääministeri Petteri Orpon hallituksen ohjelma 20.6.2023.* Valtioneuvoston julkaisu 2023:58. Helsinki: Valtioneuvosto.
- Wampold, Bruce, Edward & Imel, Zac, Edward (2015) *The great psychotherapy debate: The evidence for what makes psychotherapy work. 2. painos.* New York: Routledge.
- Whitehead, Mark & Jones, Rhys & Lilley, Rachel & Pykett, Jessica & Howell, Rachel (2017) *Neuroliberalism. Behavioral government in the twenty-first century.* Lontoo: Routledge.

English Summary

Juho Honkasilta & Hillevi Vyyryläinen & Anna-Leena Riitaoja: Essentialized diversity in Finnish welfare state – Nepsy as identity and service category

The abbreviation “*nepsy*”, referring to neuropsychiatry, has become popularised and normalised in the language and practices of media, public services, and everyday life. In this theoretical article, we approach nepsy as a discursive act of categorization and meaning-making. We critically examine it as an identity category, as a service category, and as a technique of governance. Despite inclusive aims, nepsy categorization is othering by nature and enables commodification of diversity. As an identity category, nepsy seeks to expand the boundaries of normality and to value diversity, however, the goal becomes watered down because it harnesses the opposing discourses of neuropsychiatry and neurodiversity movement. As a service category, nepsy seeks to ensure equality and accessibility of services and social inclusion, while maintaining the notion of ‘normality’ inscribed in the neoliberal service system. Finally, we consider the relationship of essentialist explanatory models entwined in nepsy categorization and the welfare state.